
دفاع مشروع در برابر ضابطان دادگستری

نویسنده:

بهزاد جهانی

دانشجوی دکترای حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی

قاضی دادگستری و مدرس دانشگاه

سرشناسه	:	جهانی، بهزاد، ۱۳۶۰ -
عنوان قراردادی	:	ایران، قوانین و احکام Iran. Laws, etc. فرانسه، قوانین و احکام France.Laws,etc.
عنوان و نام پدیدآور	:	دفاع مشروع در برابر ضابطان دادگستری/ نویسنده بهزاد جهانی؛ ویراستار علی غلامعلی.
مشخصات نشر	:	تهران: انتشارات حقوق شهروندی، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	:	۱۴۸ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۲۲-۹۹۲۸۶-۷-۷ ۲۵۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	دفاع مشروع (حقوق) -- ایران
موضوع	:	Self-defense (Law) -- Iran
موضوع	:	دفاع مشروع (حقوق) -- فرانسه
موضوع	:	Self-defense (Law) -- France
موضوع	:	ضابطان دادگستری -- ایران
موضوع	:	Bailiffs -- Iran
موضوع	:	ضابطان دادگستری -- فرانسه
موضوع	:	Bailiffs -- France
موضوع	:	حقوق تطبیقی
موضوع	:	Comparative law
رده بندی کنگره	:	۱۳۰/ج۹۰/۳۸۵۶ KMHT
رده بندی دیویی	:	۳۴۰/۵۰۰۴
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۱۶۱۰۶۶

دفاع مشروع در برابر ضابطان دادگستری

تألیف:	بهزاد جهانی
ناشر:	تهران، انتشارات حقوق شهروندی
ویراستار:	علی غلامعلی پور هیات علمی دانشگاه پیام نور
صفحه آرا:	لیلی گنجی

نوبت چاپ:	اول - ۱۳۹۷
شمارگان:	۱۰۰۰ نسخه
قیمت:	۲۵۰۰۰ تومان
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۹۹۲۸۶-۷-۷

نشانی: تهران - خیابان مطهری - خیابان فجر - کوچه شهید نظری - پلاک ۳۶ - واحد ۶

انتشارات حقوق شهروندی

تلفن: ۰۲۱ - ۸۸۸۳۱۰۶۵ و ۰۲۱ - ۸۸۸۳۶۸۷۲

همراه: ۰۹۱۲۲۱۷۷۱۷۶

norooz1347@yahoo.com

۱۰	مقدمه
۱۴	فصل اول) تبیین مفاهیم، مبانی و پیشینه
۱۴	مبحث اول) مفاهیم
۱۵	گفتار اول) واژگان اصلی
۱۵	بند نخست) دفاع مشروع
۱۵	الف) مفهوم لغوی
۱۶	ب) مفهوم اصطلاحی
۲۰	بند دوم) ضابطان دادگستری
۲۰	الف) مفهوم لغوی
۲۰	ب) مفهوم اصطلاحی
۲۳	گفتار دوم) واژگان مرتبط
۲۳	بند اول) پلیس
۲۳	الف) مفهوم لغوی
۲۳	ب) مفهوم اصطلاحی
۲۵	بند دوم) ترمذ
۲۵	الف) مفهوم لغوی
۲۶	ب) مفهوم اصطلاحی
۲۶	مبحث دوم: مبانی و ماهیت حقوقی
۲۶	گفتار اول) مبنا و ماهیت دفاع مشروع
۲۷	بند نخست) مبانی نظری دفاع
۳۰	بند دوم) ماهیت حقوقی
۳۳	گفتار دوم) مبنای وجودی ضابطین دادگستری

۳۶	مبحث سوم (سیر تحولات تاریخی و قانونگذاری
۳۶	گفتار اول) پیشینه دفاع مشروع
۳۶	بند اول) تحولات تاریخی
۳۹	بند دوم (تحولات قانونگذاری
۴۴	گفتار دوم) پیشینه ضابطین دادگستری
۴۵	بند اول) تحولات تاریخی
۵۲	بند دوم) سیر تحولات قانونگذاری
۵۷	فصل دوم) ساختار، وظایف و مسئولیت ضابطان دادگستری
۵۸	مبحث اول) انواع ضابطان دادگستری
۵۸	گفتار اول) ضابطین عام
۵۹	گفتار دوم) ضابطین خاص
۶۳	گفتار سوم) پلیس قضایی و ضرورت ایستایی آن
۶۵	مبحث دوم) وظایف و اختیارات قانونی ضابطین
۶۵	گفتار اول) کشف جرم و بازجویی مقدماتی
۶۷	گفتار دوم) حفظ آثار و دلایل جرم
۶۸	بند اول) معاینه محل
۶۹	بند دوم) تحقیق محلی
۷۰	بند سوم) ورود و تفتیش منازل، اماکن و اشیاء
۷۰	الف) بازرسی اماکن خصوصی
۷۲	ب) بازرسی اماکن عمومی و اشیاء
۷۲	ج) بازرسی بدنی اشخاص
۷۳	بند چهارم) ضبط آلات و ادوات جرم
۷۳	گفتار سوم (جلوگیری از فرار و مخفی شدن متهم
۷۵	گفتار چهارم) اجرای احکام دادگاه ها

۸۰	مبحث سوم) رابطه حقوق شهروندی با تکالیف ضابطین
۸۱	گفتار اول) حفظ حقوق شهروندی
۸۲	بند اول) قانون اساسی
۸۴	بند دوم) قانون احترام به آزادی های مشروع و حفظ حقوق شهروندی
۸۷	گفتار دوم) مسئولیت های قانونی ضابطین
۹۴	فصل سوم) مقاومت در برابر ضابطان دادگستری و شرایط آن
۹۴	مبحث اول) امکان یا عدم امکان مقاومت
۹۵	گفتار اول) نظریه های ارایه شده
۹۶	بند اول) نظریه مقاومت مطلق
۹۸	بند دوم) نظریه ابعاد مطلق
۹۹	بند سوم) نظریه مختل
۱۰۰	بند چهارم) نظریه منتخب
۱۰۳	گفتار دوم) مرز میان دفاع مشروع و...
۱۰۷	مبحث دوم) شرایط تحقق دفاع مشروع
۱۰۸	گفتار اول) شرایط تعرض
۱۰۸	بند اول) غیر قانونی بودن تعرض
۱۱۳	بند دوم) حال و حقیقی بودن تعرض
۱۱۷	گفتار دوم) شرایط دفاع
۱۱۷	بند اول) ضروری بودن دفاع
۱۱۸	۱. عدم امکان توسل به قوای دولتی
۱۱۸	۲. عقب نشینی و فرار
۱۱۹	۳. عدم تحریک عمدی
۱۲۰	۴. ضابطه تشخیص ضرورت و اشتباه در آن
۱۲۳	بند دوم) متناسب بودن دفاع

۱۲۹	مبحث سوم) ارزش های مورد حمایت
۱۲۹	گفتار اول) نفس
۱۳۳	گفتار دوم) آزادی تن
۱۳۴	گفتار سوم) عرض و ناموس
۱۳۵	گفتار چهارم) مال
۱۳۸	نتیجه گیری
۱۴۴	فهرست منابع

www.ketab.ir

مقدمه

هدف اصلی انسان ها از این که به دور هم جمع شدند و جوامع اولیه را ایجاد کردند و دولت را برای برقراری نظم پیش بینی نمودند؛ اجرای عدالت بوده است. بنابراین دوام و بقای جامعه و سعادت انسان ها را باید در گرو وجود عدالت و فعلیت یافتن آن در روابط و مناسبات اجتماعی دانست. تحقق عدالت اجتماعی نیز به نوبه خود مستلزم تقویت بحکیم مبانی و پایه های آن می باشد؛ که اهم آن عدالت کیفری است. عدالتی که باید قوام بخش آزادی، امنیت و آسایش عمومی باشد. چنین امری جز در پرتو وجود نهادهایی که عهده دار انضام آن باشند، امکان پذیر نخواهد بود. نهاد ضابطان دادگستری و پلیس یکی از مهم ترین ارگ ها می باشد که عهده دار حفظ نظم و امنیت است. لذا بسیاری از وظایف و اختیارات این رو ها به گونه ای است که در مقام اجرا، احتمال تزامم آن با حقوق و آزادی های اشخاص وجود دارد؛ پس باید در اجرای آن دقت فراوانی نمود. در حقیقت، لازمه اجرای صحیح و موفقیت آمیز این وظایف، احترام به جان و مال و ناموس افراد جامعه و تمکین از قوانین و مقررات نظامی، انتظامی، عمومی و ... توسط متولیان این وظایف و مأموریت ها است. یکی از آثار عدم انجام صحیح یا خروج از وظیفه از سوی این مأمورین، مقاومت در برابر آنان خواهد بود. در مورد امکان و شرایط توسل به دفاع مشروع در برابر این افراد اختلاف نظر وجود دارد. اندیشمندان حقوق کیفری با اهتمام خاصی به این مسأله نگریسته اند؛ اما حقوقدانان کیفری در کشور ما آن گونه که شایسته و بایسته است این موضوع را مورد مطالعه و بررسی قرار نداده اند و نظام تقنینی و قضایی کشور ما نیز رویکرد مشخص و هدفمندی را در این مورد اتخاذ نکرده است. لذا از یک سو، تحلیل این موضوعات و تلاش در جهت رفع موارد اختلاف، ابهام و سکوت قانونی، موجب خواهد شد تا ضابطین به نحو دقیق تر و مناسب تری با وظایف و مسئولیت هایشان در این زمینه آشنا شوند و طبق آن عمل

نمایند. از سوی دیگر، مقایسه اجمالی آن با حقوق فرانسه که در این موارد الگوی قوانین کشور ما است می تواند در رفع نواقص احتمالی قانونی و اجرایی کارگشا باشد و در نهایت موجبات غنای علمی و فکری مطالعات حقوق تطبیقی به منظور بهره گیری های بومی را فراهم آورد.

براساس موضوع این کتاب و سایر مطالب پیش گفته، پرسش های اصلی عبارتند از این که در تعارض میان احترام به حقوق شهروندی و حفظ مصالح کشور در رابطه با وظایف ضابطین دادگستری اولویت با کدام است؟ رویکرد قانونگذار ایران در قبال دفاع در برابر ضابطین دادگستری چیست؟ کدام نظریه است؟ فلسفه محدودیت در ارزش های قابل دفاع در برابر ضابطین دادگستری در حقوق ایران کدام است؟ در مقام پاسخگویی به پرسش های فوق، نگارنده فرضیات ذیل را در نظر دارد و در نوشتار پیش رو سعی در بررسی و تبیین آن ها خواهد نمود. اول آن که حفظ حقوق شهروندی و حفظ مصالح کشور در عرض یکدیگر بوده و نسبت به هم برتری ندارند بلکه گام بر داشتن ضابطین به سوی رعایت حقوق شهروندی مهم ترین مساله است. دوم آن که به نظر می رسد قانونگذار ایران نظریه مختلط و تفکیک بین موضوعات را پذیرفته است؛ به گونه ای که در برخی موارد، محدودیت هایی را قایل شده است و سوم آن که صلاحیت جویی مقنن و نوع وظایف ضابطین، مهم ترین دلیل محدودیت ارزشهای قابل دفاع در برابر ضابطین است. با بررسی ها و مطالعات انجام یافته در خصوص موضوع انتخابی، نیز مراجعه به مراکز علمی و پژوهشی متعدد؛ این واقعیت مکشوف گردید که تاکنون پژوهش مستقل، نوین و تحلیلی در قالب رساله و یا کتاب علمی، در این مورد صورت نگرفته و هرچند راجع به تاسیس دفاع مشروع و همچنین وظایف و اختیارات ضابطین دادگستری پژوهش های زیادی صورت گرفته است، اما در هیچ کدام از آنها به صورت تخصصی و تلفیقی به بررسی و تطبیق این موضوع پرداخته نشده است؛ بلکه اگر تحقیقی نیز انجام یافته، تنها در قالب معدودی از مقالات علمی بوده، که آن هم مرتبط با بخش و یا مبحثی از کتاب

پیش رو است. به واقع، این پژوهش سعی بر آن دارد تا از رهگذر احصای آن دسته از وظایف و اختیارات ضابطین که در آن احتمال تعرض به حقوق اشخاص وجود دارد و همچنین بررسی و مقایسه مواضع دو کشور ایران و فرانسه، از منظر قوانین، رویه قضایی و دیدگاه اندیشمندان، در قبال امکان یا عدم امکان، شرایط و موضوعات دفاع در برابر ضابطان، هم یاریگر مسئولین و دست اندرکاران این حوزه باشد و هم با تحلیل انتقادی این مواضع، راهنمای قانونگذار در جهت رفع نواقص و خلاهای احتمالی در آینده گردد.

شایان ذکر است روش تجزیه و تحلیل اطلاعات و انجام پژوهش با توجه به ماهیت موضوع، اهداف، شیوه گردآوری مطالب و ساختار و سازمان پژوهش، به طور عمده حالت توصیفی تحلیل دارد. در این روش تحقیقی، علاوه بر توصیف عینی و واقعی خصوصیات یک موضوع و این اطلاعاتی راجع به آن، به منظور بهبود شرایط کنونی و در راستای ارایه ی راهکارها و انگیزای پیشنهادی در زمینه ی مورد بحث، تلاش می گردد. در ضمن، روش گردآوری اطلاعات و مطالب، کتابخانه ای است؛ به گونه ای که با بهره گیری از منابع حقوقی مرتبط با بحث و مراکز علمی و پژوهشی، فیش برداری لازم انجام پذیرفته و سپس برای تکمیل آن از قوانین کیفری و رویه قضایی دو کشور ایران و فرانسه استفاده شده است. اطلاعات به دست آمده از مجموع مطالعات فوق زمینه ی تهیه چهارچوب کلی و ابتدائی پژوهش را فراهم آورده است. اگر چه نمی توان این واقعیت را کتمان نمود که ساختار ذهنی هر شخصی بر نحوه ی نگارش و تدوین مطالب تأثیر می گذارد؛ اما همواره سعی بر آن بوده تا در تحلیل مباحث از موضع گیری های افراطی و یک جانبه پرهیز گردیده و آن چه را به نظر منطقی و نزدیک به صواب است، بیان نمود.

کتاب حاضر، برای دستیابی به اهداف پیش بینی شده، در سه فصل کلی و نه مبحث تدوین شده است. در فصل نخست، مفاهیم، مبانی و پیشینه دفاع مشروع، ضابطان دادگستری و مفاهیم مرتبط مطرح شده است تا با بستر سازی مناسب، در فصل دوم به

بررسی تحلیلی انواع ضابطان و پلیس قضایی در دو کشور ایران و فرانسه، تبیین وظایف و اختیارات آن‌ها و تعامل آن با حقوق شهروندی و همچنین مسئولیت ضابطان پرداخته شود. در فصل سوم نیز امکان یا عدم امکان دفاع در برابر این نیروها، شرایط تحقق آن و موضوعات قابل دفاع در برابر آن‌ها تشریح شده است؛ به این نحو که ضمن بیان دیدگاه‌های مختلف در نظام حقوقی ایران و فرانسه، استدلال‌ها و انتقادات وارد بر هر یک از آن‌ها نیز بیان شده و با گزینش دیدگاه مناسب، نسبت به تبیین کارکرد عملی و نظری آن اقدام گردیده است. ماحصل مطالعات و بررسی‌های صورت گرفته نیز در قسمت مربوط به نتیجه‌گیری بیان شده است.